

שלמה המלך חיבר משלי קהלת ושיר השירים לתקן מה שנכשל בשלשה לאוין של המלך!

וג' דברים בטלין הימנה כולה בטילה, והרי שלמה המלך ביקש לעקור יו"ד ממני, כתיב ולא ירבה לו נשים, והרבה לו, לא ירבה לו סוסים, והרבה לו סוסים, לא ירבה לו כסף וזהב, והרבה לו כסף וזהב, אמר לו הקב"ה צא לך, הרי שלמה בטל ומאה כיוצא בו, ויו"ד ממך אינה בטילה לעולם".

דבריו המתוקים של הרמב"ם בענין זה

ונראה ברור כי דברי הירושלמי והמדרש הם המקור לדברי הרמב"ם בספר המצות (מצוה שסה), אשר אחרי שסיים לבאר הלא תעשה השלישי שהמלך נזהר בו, הוסיף לבאר כי שלמה המלך טעה בשלשה לאוין הללו, והוא לקח נשגב לכל אחד מישראל שלא להתחכם במצוות ה', והנה הדברים בלשון קדשו:

"וכבר ביאר האל יתברך בכתוב טעם שלש מצות אלו, רצוני לומר לא ירבה לו סוסים, ולא ירבה לו נשים, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, ובעבור שנודעו טעמם וסיבתם, הגיע בעבורם מהנטיה מהדת, מה שכבר התפרסם מסיפור שלמה ע"ה, עם גודל מדרגתו בידיעה והחכמה והיותו ידיד יה, אמרו שיש בזה רמז והערה לאנשים, שהם אילו ידעו טעמי המצוות כולם יקרה להם הנטיה [מהדת].

כי אם זה השלם בחכמה הגדול במעלה, כבר דמה בזה וחשב, שאין הפעולה זאת בהכרח סיבה לעבירה ההיא, מה יהיה שכל ההמון עם חולשתו, הנה יחשבו בהם ויאמרו, כלום היה אסור כך או צוה בכך אלא מפני כך, אני אהיה נזהר מהדבר שבעבורו צוה במצוה הזאת ולא אשים לב עליה, ואז יהיה נפסד יושר הדת, ולכן הסתיר האל יתברך טעמם, ואין מהם גם אחת שאין לה טעם ועילה וסיבה, אבל רוב הטעמים ההם היה מן הצורך, שלא ישיגם שכל ההמון ולא יבינם".

אמנם יש להעיר כי מלשון הרמב"ם משמע שגם בלא תעשה השלישי: "וכסף וזהב לא ירבה לו", נתגלה בקרא טעם המצוה שגרם לשלמה המלך לסור ממנו, ובאמת לא מצינו טעם על כך בכתוב. ונראה לבאר דברי הרמב"ם על פי מה שמצאתי בפירוש רבותינו

הנה כי כן דבר בעתו מה טוב, להתבונן בלקח נשגב ונורא שלמדנו מפסוקים אלו, אשר החכם מכל אדם שלמה המלך ע"ה נכשל בהם לכאורה, כמבואר בגמרא (סנהדרין כא:):

"אמר רבי יצחק, מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם, כתיב לא ירבה לו נשים, אמר שלמה אני ארבה ולא אסור, וכתיב (מלכים א יא ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו, וכתיב לא ירבה לו סוסים, ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב, וכתיב (שם י כט) ותצא מרכבה ממצרים".

והנה כאן בגמרא משמע, כי שלמה המלך נכשל רק בשתי מקראות שנתגלו טעמם: "לא ירבה לו סוסים... ולא ירבה לו נשים", אבל בירושלמי (סנהדרין יג.) מבואר שנכשל גם בלאו השלישי: "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד", וכך שנינו שם:

"אמר שלמה, שלשה דברים ששחקה עליהן מידת הדין חיללתים, לא ירבה לו נשים, וכתיב (מלכים א יא א) והמלך שלמה אהב נשים נכריות... רבי יוסי אומר, למושכן לדברי תורה ולקרבת תחת כנפי השכינה... לא ירבה לו סוסים, וכתיב (שם ה ו) ויהי לשלמה ארבעים אלף אורוות סוסים למרכב ושנים עשר אלף פרשים... וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד, וכתיב (שם י כז) ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים..."

אמר רבי יהושע בן לוי יו"ד שב'ירבה' קיטרגו. תני רבי שמעון בן יוחי, עלה ספר משנה תורה ונשתטח לפני הקב"ה, אמר לפניו רבון העולם, כתבת בתורתך כל דייתיקי שבטלה מקצת בטלה כולה, והרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני, אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטלין ודבר ממך אינו בטל".

וכן מבואר במדרש (ויק"ר יט ב) כי שלמה המלך נכשל בשלשה לא תעשה אלו:

"ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה, אמר לפניו רבוננו של עולם, עקרני שלמה ועשאני פלסתר, שכל דייתיקי ששנים

בפרשתנו פרשת שופטים אנו למדים על המצוה למנות מלך בישראל, ועל שלשה לא תעשה שהתורה הקדושה מזהירה את המלך שלא לעבור עליהם (דברים יז יד):

"כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך וירשתה וישבתה בה, ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי, שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו... רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס, וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד.

והיה כשבתו על כסא ממלכתו, וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, למען ילמד ליראה את ה' אלקיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה לעשותם, לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל".

הרמב"ם בסוף "ספר המצות" מונה בפסוקים אלו, את שלש מצוות לא תעשה האחרונות מכל שס"ה לא תעשה שבתורה:

"מצוה שסג, שהזהיר המלך מהרבות סוסים, והוא אמרו לא ירבה לו סוסים... מצוה שסד, שהזהיר המלך מהרבות נשים, והוא אמרו ולא ירבה לו נשים... מצוה שסה, שהזהיר המלך מהרבות ממון מיוחד לעצמו, והוא אמרו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד".

הכישלון של שלמה המלך בשלשה לא תעשה

בהשקפה ראשונה עכשיו בזמן הגלות שאין לנו מלך ישראל, כל פרשת המלוכה איננה נוגעת לנו בפועל, עד שנזכה לגאולה השלימה שאז ימלוך על ישראל מלך המשיח בן דוד. אולם ברור שגם כאן כמו בכל התורה טמונים רעיונות נשגבים, שכל אחד מישראל יכול וצריך ללמוד מהם בכל דור ודור.

גמרא: "מפני מה לא נתגלו טעמי תורה,

שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם"

שיטת הירושלמי והמדרש: שלמה המלך נכשל בג' לאוין:

ריבוי סוסים, ריבוי נשים וריבוי כסף וזהב

איך יעלה על הדעת כי שלמה המלך שקיבל מהקב"ה חכמה יתירה,

נכשל בה להתחכם על מצוות ה'

כמו שדוד המלך נכשל רק כדי להורות תשובה ליחיד,

כן נכשל שלמה בנו רק כדי להורות דרכי עבודה

רמב"ם: אם שלמה המלך החכם מכל אדם נכשל

משום שסמך על טעמי המצוות על אחת כמה וכמה אנו חלושי הדעת

את ה' אלקיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה לעשותם". ויש לדקדק מאחר שכתוב: "למען ילמד ליראה את ה' אלקיו לשמור את כל דברי התורה הזאת", הרי זה כולל כל מצוות וחוקי התורה, מדוע אם כן הוסיף הכתוב: "ואת החוקים האלה לעשותם".

אך לפי האמור הענין הוא נפלא, כי הרי תכלית המצוה שיכתוב לו המלך "משנה התורה" – שני ספרי תורה אחד שמונח בבית גנזיו ואחד שיוצא ונכנס עמו, היא כדי שיקיים כל מצוות התורה באמונה פשוטה בלי להתחכם על טעמי המצוות, לכן דקדק הכתוב לומר: "ואת החוקים האלה לעשותם", שיקיים כל המצוות כאילו הם חוקים שאין להם שום טעם.

ויש לומר בזה פרפרת נאה בדברי רבי שמעון בר יוחאי בירושלמי: "ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה". ביקש לרמוז בכך, כי מה שדרש שלמה טעמי המצוות וביטלם, היה בזה גם פגם במצות המלך: "וכתב לו את משנה התורה הזאת", שצריך לכתוב שני ספרי תורה, אחד שמונח בבית גנזיו לדרוש טעמי המצוות, ואחד שיוצא ונכנס עמו שצריך לקיים כל המצוות באמונה פשוטה ולא להתחכם על הטעמים, לכן דוקא: "ספר משנה תורה", הספר השני שיוצא ונכנס עמו עלה להתלונן על שלמה שביטל את המצוות.

**איך יתכן ששלמה המלך
עבר על מצוות התורה**

אלא שעתה מוטלת עלינו חובת הביאור ליישב הפליאה העצומה, איך נכשל שלמה המלך דוקא בחכמה הגדולה שהעניק לו הקב"ה, כמו שמפורש יוצא בכתובים (מלכים א ג):

אולם צריך לדעת כי טעמי המצוות אין להם סוף, כמו שהקב"ה נותן התורה אין לו סוף, לכן אסור לסמוך על הטעמים שאנו נותנים למצוות התורה, כדי לפטור בכך אדם לקיים מצוה זו משום שלא שייך אצלו טעם זה, כמו שכתב ה"בני יששכר" (תשרי מאמר ז אות ד):

"מחויבים אנחנו לעשות המצוה כאשר צונו ה' אלקינו בכל המצוות, שאין אנחנו מחויבים לחקור למה צונו מצוה כזאת, הגם שמצוה בידינו להמציא טעמים למצוות לפי שכלנו, אבל חלילה לבטל איזה מצוה בעבור שלא נוכל למצוא לה טעם, כי המצוות הם שכל אלקי ומי יבוא אחר המלך".

הנה כי כן אחרי שגילה הקב"ה הטעם על שלשה לא תעשה שהמלך מוזהר בהם, אשר שלמה המלך נכשל בהם בחשבו שאצלו לא שייכים טעמים אלו, הוסיף הקב"ה מיד מצות עשה על המלך: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת". ופירשו רבותינו: "שתי ספרי תורות, אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו".

הביאור בזה כי אותו ספר תורה שמונח בבית גנזיו, הוא כנגד חלק התורה שהמלך עוסק בו יומם ולילה להשיג טעמי המצוות בדרך פרד"ס, והוא מונח בבית גנזיו כלומר חלק תורתו שניתנה לו מן השמים לבאר מצוות התורה. אולם הספר תורה השני הנכנס ויוצא עמו, הוא כנגד מצוות התורה שצריך לקיימן באמונה פשוטה, לכן הוא נכנס ויוצא עמו כדי שיראו כל ישראל שהוא מקיים כל המצוות בלי שום התחכמות.

יומתק להבין בזה דקדוק לשון הפסוקים במצוה זו: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו, וכתב לו את משנה התורה הזאת... והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, למען ילמד ליראה

בעלי התוספות על התורה בלשון קדשם: "לבלתי רום לבבו, טעם אהא שהזכיר וכסף וזהב לא ירבה לו". הרי לנו דברים ברורים כי מה שכתוב: "לבלתי רום לבבו מאחיו", הוא טעם על הלא תעשה השלישי: "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד", כדי שלא יבוא להתגאות על אחיו.

ויש להביא סימוכין לכך ממקרא שכתוב (דברים ח יא): "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך... פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך". הרי מבואר כי ריבוי הכסף והזהב מביא את האדם לידי גאווה: "ורם לבבך ושכחת", וכן כאן הזהיר הקב"ה את המלך: "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד... ולבלתי רום לבבו מאחיו".

ולפי זה יפה כתב הרמב"ם שנזכרו בכתוב שלשה טעמים על שלשה לאוין הללו ולכך נכשל בהם שלמה המלך, ויש בזה לקח נשגב לכל אחד מיישראל, שלא יקיים המצוות רק מחמת טעמים מיוחדים, כי אז הוא עלול לפטור עצמו מכמה מצוות בטענה שטעמים אלו אינם שייכים אצלו, אלא יקיים הכל באמונה פשוטה.

יומתק להבין בזה מה שהסמיך הקב"ה בפרשתנו אחרי פרשת המלך, את המצות עשה (דברים יח יג): "תמים תהיה עם ה' אלקיך". לפי האמור יש לומר כדי ללמדנו בכך הלקח הנשגב שאנו חייבים ללמוד מפרשת המלך, שהזכיר בה הכתוב טעמי המצוות ונכשל בהם גדול העולם שלמה המלך, ומזה נשכיל להבין שצריך לעבוד את ה' בתמימות בלי שום חקירות והתחכמויות.

הלקח הנשגב משני ספרי תורה של המלך

ועתה בא וראה כי על פי האמור יאיר לנו להבין, המצוה המיוחדת שהטיל הקב"ה על מלך ישראל: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו, וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים". ופירש רש"י ומקור הדבר בגמרא (סנהדרין כא:): "את משנה התורה, שתי ספרי תורות, אחת שהיא מונחת בבית גנזיו, ואחת שנכנסת ויוצאת עמו". וצריך להבין הענין שצריך שני ספרי תורה.

אך לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי בודאי מצוה גדולה לחפש ולמצוא טעמים חדשים בדרך פרד"ס על כל מצוות התורה, כמו שמצינו ענין זה אצל הראשונים הרמב"ם ב"ספר המצוות" ובספר ה"חינוך", וכן אצל האחרונים רבותינו הקדושים מאורי עולם, אשר עשו מטעמים לאביהם שבשמים בביאורי הטעמים על כל מצוות התורה.

אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור, והיינו דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (שמואל ב כג א) נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על, נאום דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה."

והנה שנינו בגמרא (ב"ב קטז): "דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה". מעתה יש לומר כי כמו שהיה אצל דוד המלך כן היה גם אצל שלמה בנו, שפירש הקב"ה בכוונה תחילה טעמי המצוות בשלשה מצוות המלך, כדי שיכשל בהם שלמה המלך החכם מכל אדם, ועל ידי זה ישכילו כל בני אדם לקיים כל המצוות באמונה פשוטה בלי שום התחכמות.

לפי זה מבואר היטב מה שאמרו חכמינו ז"ל (שבת נו:): "כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה", כמו שאמרו על אביו דוד המלך (שם נו:): "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה", כי שניהם היו צדיקים קדושים וטהורים, ומה שנכשלו היה רק כדי להורות דרכי ה' לרבים. ונראה להביא סימוכין לכך מדברי חכמינו ז"ל במדרש (שיר השירים רבה א ו):

"שלמה מלך בן מלך, חכם בן חכם, צדיק בן צדיק... את מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה, דוד מלך מ' שנה וזה מלך מ' שנה, דוד מלך על ישראל ויהודה ובנו מלך על ישראל ויהודה... אביו מלך מסוף העולם ועד סופו וזה מלך מסוף העולם ועד סופו... והואיל ואת מקישו - מקישו מכל צד, מה אביו נמחל לו על כל עוונותיו, שנאמר (תהלים יב יג) גם ה' העביר חטאתך לא תמות, אף זה כיוצא בו, ולא עוד אלא ששרתה עליו רוח הקודש ואמר ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים."

מעתה לא נפלאת היא ולא רחוקה לומר, כי מאחר שכל מה שהיה אצל דוד היה גם אצל שלמה בנו, על כן כמו שמצינו אצל דוד המלך שנכשל בחטא לא מצד עצמו כי אם בכדי להורות תשובה ליחיד, כן שלמה בנו נכשל בשלשת מצוות המלך, רק כדי להורות לישראל שלא להיכשל בטעמי המצוות, אלא לקיים הכל באמונה פשוטה בלי שום התחכמות.

שלמה חיבר ג' ספרים לתקן ג' לא תעשה

בדרך זו במסילה נעלה לבאר סיום לשון המדרש הנ"ל: "הואיל ואת מקישו מקישו מכל צד, מה אביו נמחל לו על כל עוונותיו, שנאמר גם ה' העביר חטאתך לא תמות, אף זה כיוצא בו, ולא עוד אלא ששרתה עליו רוח הקודש ואמר ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים". וצריך ביאור מה ענין ג' ספרים שחיבר למה שמחל לו הקב"ה על כל עוונותיו.

שלמה המלך חיבר ג' ספרים משלי קהלת ושיר השירים

כדי לתקן מה שנתחכם לעבור על ג' לא תעשה

רבינו בחיי: "וידבר שלשת אלפים משל",

שלשה ספרים משלי קהלת שיר השירים שלימד בהם דרכי התורה

ביאור דברי התיקוני זוהר: "בשיר השירים ומשלי וקהלת,

דאינון שלשת אלפים משל תלת יודיין"

שלמה המלך היה צריך לתקן ג' יודיין של ג' פעמים "לא ירבה"

שנזכרו בשלשה לאוין שנכשל בהם

הגה"ק החיד"א: אות י' בלאו של "לא ירבה" כנגד י' חכמה

להזהיר את המלך שלא ישתמש בחכמה להתחכם על המצוות

עוד יש לתמוה ממה ששנינו בגמרא (שבת נו:): "כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה". וצריך ביאור איך מתיישב מאמר זה עם כל המאמרים שהבאנו, אשר מפורש בהם דברים ברורים שעבר על שתיים או שלש מצוות המלך, אשר על כך אמר הקב"ה לתורה: "הרי שלמה בטל ומאה כיוצא בו, ויו"ד ממך אינה בטילה לעולם".

מדוע לא הסתיר הקב"ה

את טעמי מצוות המלך

חשבתי דרכי לומר בזה רעיון נכבד בדחילו ורחימו, על פי מה שנתבונן במאמר הגמרא שהבאנו (סנהדרין כא:): "מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם". מבואר מזה כי בכוונה תחילה נמנע הקב"ה מלגלות טעמי המצוות, כי ידע שאם יגלה טעמי המצוות יכשלו בהם הבריות כמו שנכשל שלמה במצוות המלך.

אך לפי זה ראוי להתעורר בפליאה עצומה, מדוע אם כן בחר הקב"ה לגלות טעמי המצוות דוקא בשתי מצוות הללו, או לפי הירושלמי והמדרש בג' מצוות הללו, שהן מיוחדות דוקא למלך ישראל, הלא לפי המבואר כבר ידע הקב"ה מראש שיש סכנה לגלות טעמי המצוות, שהרי מטעם זה לא גילה שאר טעמי המצוות כדי שלא יכשלו בהם בני אדם.

לכן נראה לפי עניות דעתי לומר דבר חדש, על פי מה שמצינו אצל דוד המלך ע"ה שנכשל בדבר עבירה כדי להורות תשובה ליחיד, כמו ששנינו בגמרא (ע"ז ד:):

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה [דבת שבע], ולא ישראל ראויין לאותו מעשה [חטא העגל]... אלא למה עשו, לומר לך שאם חטא יחיד

"ויאהב שלמה את ה' ללכת בחוקות דוד אביו... בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה, ויאמר אלקים שאל מה אתן לך, ויאמר שלמה אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול... ועתה ה' אלקי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי, ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא... ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה.

וייטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את הדבר הזה, ויאמר אלקים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה, ולא שאלת לך ימים רבים, ולא שאלת לך עושר, ולא שאלת נפש אויביך, ושאלת לך הבין לשמוע משפט, הנה עשיתי כדבריך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון, אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך, וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד, אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימיו".

בהמשך הדברים מעיד הכתוב (שם ה ט): "ויתן אלקים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד, ורחב לב כחול אשר על שפת הים, ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים, ויחכם מכל האדם... וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף... ויבואו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה".

הנה כי כן יש לתמוה הפלא ופלא, איך יתכן כי שלמה המלך אשר זכה לקבל מהקב"ה חכמה יתירה מכל בני האדם, בשכר שלא ביקש מהקב"ה לקבל דברים חומריים, כי אם חכמה כדי שיוכל להבין בין טוב לרע ולשפוט את ישראל כראוי, נכשל בסופו של דבר על ידי שהתחכם בחכמתו על ג' מצוות שנצטווה בו המלך ונכשל בהם.

משל" כדברי הרבינו בחיי: "בשיר השירים ומשלי וקהלת, דאינון שלשת אלפים משל תלת יודיין". וצריך ביאור מה ענין ג' יודיין לג' ספרים משלי קהלת ושיר השירים.

אך לפי האמור הענין הוא נפלא שהרי כבר הבאנו לשון הירושלמי (סנהדרין יג.): "אמר רבי יהושע בן לוי יו"ד שבירבה קיטרגו". וכן מבואר במדרש הנ"ל: "והרי שלמה המלך ביקש לעקור יו"ד ממני". וכן מבואר במדרש (שמו"ר ו א):

"אמרו רבותינו באותה שעה עלתה יו"ד שבירבה ונשתטחה לפני הקב"ה ואמרה, רבון העולמים לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם, הרי שלמה עומד ומבטל אותי, ושמא היום יבטל אחת ולמחר אחת עד שתבטל כל התורה כולה, אמר לה הקב"ה, שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלין וקוצה ממך איני מבטל".

וצריך ביאור מדוע עלתה דוקא אות י' להתלונן על שלמה, הלא מאחר שהרבה לו סוסים נשים וכסף וזהב, נמצא שביקש לבטל ח"ו כל הפסוק שיש שם הרבה אותיות. ומצאתי ב"פתח עינים" להגה"ק החיד"א (סנהדרין כא): שמבאר הענין בזה בקיצור, על פי הידוע כי אות י' היא חכמה כמבואר בזהר הקדוש (פרשת פנחס רלב): "י' חכמה".

והנה כתוב (מלכים א ה ט): "ויתן אלקים חכמה לשלמה... ויחכם מכל האדם". על כן חשב שלמה שיצליח ברוב חכמתו להתגבר על כל המכשולים, שלא יחזיר את העם מצרימה, ונשיו לא יסירו את לבבו, ולא ירום את לבבו מאחיו. אולם הקב"ה הזכיר בכוונה תחילה ג' יודיין בג' לאוין הללו: "לא ירבה", ללמד את המלך שלא ישתמש באות י' חכמה להתחכם שאצלו לא שייך חששות הללו, לכן עלתה דוקא אות י' להתלונן על שלמה שהוא מבטלה.

יומתק להבין מה שהשיב הקב"ה לאות י': "שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלין וקוצה ממך איני מבטל", כי על ידי שנכשל שלמה המלך ולא עמדה לו חכמתו נתבאר לעין כל, כי מה שכתב הקב"ה בלאוין הללו אות י' עומדת בתוקפה, שאי אפשר להתחכם על מצוות התורה בנימוק שאצלו לא שייך טעם המצוה.

נמצינו למדים מזה כי שלמה המלך נכשל בג' יודיין שנזכרו בג' לאוין של "לא ירבה", וכבר נתבאר כי כדי לתקן ענין זה חיבר שלמה המלך ג' ספרים משלי קהלת שיר השירים, ועל זה נאמר: "וידבר שלשת אלפים משל". הנה כי כן זה ביאור דברי התיקוני זוהר: "בשיר השירים ומשלי וקהלת, דאינון שלשת אלפים משל תלת יודיין".

"ולה' התשועה", ואם כן לשם מה יתחכם האדם להרבות לו סוסים.

ספר קהלת חיבר שלמה המלך כדי לתקן מה שנכשל בלאו של: "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד", על כן הרבה להוכיח בו שכל קניני העולם הזה הם הבל הבלים. וזהו שאמר (קהלת ב ח): "כינסתי לי גם כסף וזהב וסגולת מלכים והמדינות... וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם, לא מנעתי את לבי מכל שמחה... ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות, כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו".

וביאר במדרש הכוונה בזה (שמו"ר ו א): "אמר שלמה, מה שהייתי מחכים על דברי תורה, והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה, ואותו הבניה ואותו הדעת של הוללות וסכלות היו, למה כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו, מי הוא שיהיה רשאי להרהר אחר מדותיו וגזרותיו של מלך מלכי המלכים הקב"ה... שלפי שהרהרתי אחר מעשיו נכשלתי".

ספר שיר השירים חיבר שלמה לתקן מה שנכשל בלאו של: "לא ירבה לו נשים", על כן הפליא לגלות סתרי תורה קודש קדשים, מהקשר הנפלא בין הקב"ה לכנסת ישראל שהם בבחינת איש ואשה (שיר השירים ב ב): "כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות, כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי". ועוד חזון למועד להרחיב בנקודה עמוקה זו.

"שלשת אלפים משל תלת יודיין"

יומתק לפרש בזה מקרא שכתוב על שלמה המלך (מלכים א ה יב): "וידבר שלשת אלפים משל". וכתב הרבינו בחיי (הקדמה על התורה) שהכוונה בזה על שלשה ספרים שחיבר שלמה המלך:

"ומצינו שמתוך חכמתו הגדולה שלמד מן התורה, חיבר שלושה ספרים והם משלי ושיר השירים וקהלת... וזהו שאמר וידבר שלושת אלפים משל. ונראה לי כי אלפים משלשון לימוד החכמה, כענין שכתוב (איוב לג לג) ואאלפך חכמה, ויהיה שלושת אלפים כאילו אמר שלושת חיבורים".

ולפי האמור יש לומר כי בשלשה ספרים הללו לימד שלמה את ישראל לקח נשגב, לקיים מצוות ה' באמונה פשוטה בלי שום התחכמויות, והביא להם על כך משל מעצמו, כי על אף היותו חכם מכל אדם נכשל בג' מצוות לא תעשה, משום שנמשך לחקור אחרי טעמי המצוות בחשבו שאינם שייכים אצלו.

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח לפתור חידה סתומה בתיקוני זוהר (תיקוני יג כט):, שמפרש "שלשת אלפים

ונראה לבאר כוונת המדרש, כי מאחר שלמה המלך נכשל בג' מצוות לא תעשה המוטלות על מלך ישראל, רק כדי להורות לישראל דרך בעבודת ה' לקיים מצוות ה' בלי שום התחכמות, לכן השפיע עליו הקב"ה רוח הקודש לחבר ג' ספרים כדי לתקן ג' לאוין הללו, וזהו שאמר המדרש: "שרתה עליו רוח הקודש ואמר ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים".

והנה כאשר נתבונן נראה כי בג' ספרים הללו משלי קהלת ושיר השירים, הפליא שלמה המלך לחזק את ישראל ללכת בדרכי ה' ולהידבק בו באמונה פשוטה בלי שום התחכמות, הכל כדי לתקן מה שנכשל בג' מצוות לא תעשה, על ידי שנתחכם לחשוב שטעמי המצוות לא שייכים אצלו.

יש לנו הרהורי דברים לבאר איך שלשה הספרים מכוונים כנגד שלשה הלאוין, כי ספר משלי הוא לתקן מה שנכשל בלאו של: "לא ירבה לו סוסים", שהוא ריבוי ההשתדלות של האדם בעניני הטבע יותר מן הראוי, לכן הסמיך בהם שני פסוקים (משלי כא ל-לא): "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה". וכתב רבינו יונה בפירושו על משלי (שם) לבאר הקשר בין שני הפסוקים:

"סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה. נסמך לענין מה שהזכיר למעלה כי אין חכמה לנגד ה', ועתה יאמר כי שקר הגבורה לתשועה כנגד הגזירה, ואין התשועה בלתי לה' לבדו, וביאור ענין סוס מוכן ליום מלחמה, כי חייבים בני אדם להישמר לנפשותיהם ולהכין סוס וכלי זיין ליום מלחמה, והש"י יושיע ויחון את אשר יחון".

וכן כתב הרבינו בחיי (ריש פרשת שלח): "סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה. שלמה המלך ע"ה יזהיר כל אדם בכתוב הזה, שיעשה כל דבר שיצטרך לעשות בדרך הטבע כל מה שבכוחו, ושימסור השאר בידי שמים... כמי שרוצה ללכת למלחמה על אויביו, שראוי לוי שיקין כלי זיין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה... ואחר שעשה לו כל יכלתו והשתדל בכל כוחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו, אין ראוי לו לבטוח שיגיע אל רצונו רק בשם יתעלה לא בהכנות האלה... וזה שכתב שלמה בכאן, סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה".

ולפי דברינו באמרו: "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'", נתכוון על עצמו שאי אפשר להתחכם ולומר, אני ארבה סוסים ולא אשוב למצרים, לכן לתקן ענין זה הוסיף על כך לקח: "סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה", אמנם כן צריך לעשות השתדלות בדרך הטבע: "סוס מוכן ליום מלחמה", אבל אסור לסמוך על הסוסים כי אם על הקב"ה: